

УДК 351.74:342.9(100)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.2.37>

**СУЧАСНІ НАПРЯМКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ
СИСТЕМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
У ПРОВІДНИХ КРАЇНАХ СВІТУ:
ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІНИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ
ТА ОНОВЛЕННЯ СФЕРИ ПОВНОВАЖЕНЬ¹**

Литвиненко Є.В.,

*PhD зі спеціальності 081 Право,
асистент кафедри кримінально-правових дисциплін
та судочинства
Сумського державного університету
ORCID: 0000-0002-4735-3722*

Миргород В.В.,

*доктор юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки
Сумського державного університету
ORCID: 0000-0002-3302-221X*

Литвиненко Є.В., Миргород В.В. Сучасні напрямки модернізації системи правоохоронних органів у провідних країнах світу: основні тенденції зміни правового статусу та оновлення сфери повноважень.

Стаття присвячена дослідженню сучасних напрямків модернізації систем правоохоронних органів у провідних країнах світу та аналізу основних тенденцій зміни їхнього правового статусу й оновлення сфери повноважень. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного реформування системи правоохоронних органів України відповідно до європейських і міжнародних стандартів в умовах глобалізаційних процесів, євроінтеграційних прагнень та воєнного стану. Судова практика Європейського суду з прав людини вказує на систематичні порушення в Україні, зокрема тримання під вартою без судового рішення чи невиконання рішень про звільнення, що свідчить про недостатню ефективність існуючої системи та нагальну потребу в її модернізації.

Проаналізовано структурні особливості організації правоохоронних систем європейських країн та США, визначено специфічні риси їх функціонування, зокрема розгалуженість і різноманітність правоохоронних систем, наявність правоохоронних органів у різних міністерствах і відомствах за принципом незалежності один від одного при збереженні тісної взаємодії та диференціації за джерелами фінансування на державні, муніципальні та приватні.

Детально досліджено досвід Польщі щодо концептуалізації правоохорони в межах загальної системи національної безпеки з виділенням трьох етапів становлення правового забезпечення, специфіку французької поліцейської системи, яка демонструє рух від централізації до часткової децентралізації, британську модель децентралізованої поліції, що ґрунтується на поєднанні повноважень держави й органів місцевого самоврядування.

Особлива увага приділена аналізу спеціалізації поліцейських служб та їх ролі в забезпеченні національної безпеки, де показано, що лише невелика частина часу патрульної поліції використовується для проведення арештів, а більшість діяльності складається з надання екстрених послуг, підтримання порядку та вирішення спорів. Розглянуто концепцію «співробітництва» у сфері громадської безпеки, сформовану у Франції, основними принципами якої є пріоритет права і свободи людини, визнання права на безпеку фундаментальним правом, партнерство на основі договору, визнання відповідальності держави за рівень безпеки та створення організаційно-правових засад взаємодії.

Ключові слова: модернізація правоохоронних органів, публічно-управлінська діяльність, європейські стандарти, децентралізація поліції, громадська безпека.

¹ Робота виконана в рамках проекту «Засади діяльності правоохоронних органів у сфері контролю за системою залучення і використання МПД: глобалізаційний вимір» (номер державної реєстрації 0124U000635).

Lytvynenko E.V., Myrhorod V.V. Modern directions of modernization of the law enforcement system in the leading countries of the world: the main trends in changing the legal status and updating the scope of powers.

The article is dedicated to the study of contemporary directions in the modernization of law enforcement systems in leading countries worldwide and the analysis of main trends in changing their legal status and updating their sphere of authority. The relevance of the study is determined by the necessity of comprehensive reform of Ukraine's law enforcement system in accordance with European and international standards under conditions of globalization processes, European integration aspirations, and martial law. The judicial practice of the European Court of Human Rights indicates systematic violations in Ukraine, particularly detention without court decisions or non-execution of release orders, which demonstrates insufficient effectiveness of the existing system and urgent need for its modernization.

The structural features of law enforcement systems organization in European countries and the USA have been analyzed, and specific characteristics of their functioning have been identified, particularly the branching and diversity of law enforcement systems, the presence of law enforcement agencies in various ministries and departments based on the principle of independence from each other while maintaining close interaction and differentiation by funding sources into state, municipal, and private.

The Polish experience regarding the conceptualization of law enforcement within the general national security system has been studied in detail, with the identification of three stages of legal framework development, the specificity of the French police system, which demonstrates movement from centralization to partial decentralization, and the British model of decentralized police based on the combination of state powers and local self-government authorities.

Special attention has been paid to analyzing the specialization of police services and their role in ensuring national security, where it is shown that only a small portion of patrol police time is used for conducting arrests, while most activities consist of providing emergency services, maintaining order, and resolving disputes. The concept of «cooperation» in the field of public security, formed in France, has been examined, with its main principles being the priority of human rights and freedoms, recognition of the right to security as a fundamental right, partnership based on agreement, recognition of state responsibility for the level of security, and creation of organizational and legal foundations for interaction.

Key words: modernization of law enforcement agencies, public administrative activity, European standards, police decentralization, public security.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації, євроінтеграції та воєнного стану виникає потреба у комплексному реформуванні системи правоохоронних органів відповідно до європейських стандартів. Сучасні виклики вимагають швидкого реагування від законодавців і правоохоронних структур.

Особливо гостро постає питання адаптації діяльності правоохоронних органів до вимог правового режиму воєнного стану, що потребує перегляду їхньої організаційної структури та повноважень. Судова практика Європейського суду з прав людини вказує на систематичні порушення в Україні, що свідчить про недостатню ефективність існуючої системи.

Відсутність системного аналізу зарубіжного досвіду модернізації правоохоронних систем та чітких критеріїв застосування положень міжнародних конвенцій ускладнює процес ефективного реформування. Це обумовлює необхідність дослідження сучасних тенденцій зміни правового статусу правоохоронних органів у контексті світового досвіду.

Метою статті є дослідження та систематизація сучасних напрямків модернізації систем правоохоронних органів у провідних країнах світу, аналіз основних тенденцій зміни їхнього правового статусу та оновлення сфери повноважень з метою визначення перспективних шляхів реформування національної правоохоронної системи України в умовах євроінтеграційних процесів та воєнного стану.

Стан опрацювання проблематики. Аналіз наукової літератури з проблематики правоохоронної діяльності та забезпечення громадської безпеки демонструє багатоаспектність досліджень у цій галузі. Сучасний стан злочинності та правоохоронної діяльності розглядається у працях І. Клименка, який досліджує динаміку злочинності в Україні в умовах воєнного стану, та М. Земської, яка акцентує увагу на специфічних аспектах домашнього насильства в умовах воєнного часу, підкреслюючи актуальність цієї проблеми навіть у кризових умовах. Зарубіжний досвід організації поліцейської діяльності широко представлений у дослідженнях V. Bashtannyk, який аналізує теоретико-методологічні засади впровадження зарубіжного досвіду адміністративного регулювання в системі публічного управління, В. Басс, який проводить порівняльний аналіз напрямів службо-

вої діяльності муніципальної поліції зарубіжних країн у питаннях охорони громадського порядку. О. Александрова, який досліджує стратегію національної безпеки Польщі як відповідь на європейські виклики, В. Шатун, який аналізує оборонну і безпекову політику Європейського Союзу, її формування та еволюцію, та В. Авраменко, який розкриває євроатлантичну політику Франції в контексті європейської доктрини безпеки та оборони.

Виклад основного матеріалу. Глобалізаційні процеси та євроінтеграційні прагнення України вимагають швидкого реагування правоохоронних органів на зміни у політиці держави. Ключовим завданням є забезпечення конституційних прав громадян через впровадження реформ відповідно до європейських стандартів [1]. Національна поліція координує правоохоронну діяльність, використовуючи сучасні інформаційні технології для підвищення ефективності, особливо в умовах воєнного стану [2]. Повномасштабна війна вимагає адаптації правоохоронних органів до нових умов та перегляду їхньої діяльності для забезпечення стабільності та безпеки [3].

Модернізація норм, що регулюють діяльність правоохоронних органів, має відбуватися з урахуванням міжнародних стандартів, зокрема положень статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також статей 2 і 3 Угоди про міжнародний захист прав людини. Судова практика Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ) вказує на систематичні порушення в Україні, такі як тримання під вартою без судового рішення чи невиконання рішень про звільнення. Водночас в Україні бракує чітких критеріїв застосування положень Конвенції та практики ЄСПЛ, що ускладнює ефективне виконання їхніх рішень [4].

Для підвищення ефективності правоохоронних органів необхідно враховувати європейський досвід соціально-орієнтованих підходів. Спільними рисами діяльності правоохоронних структур у Європі є єдина місія, принципи та цілі, спрямовані на захист прав громадян і забезпечення безпеки. В Україні такі підходи потребують законодавчого закріплення [5]. Проблематика діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану залишається актуальною, включаючи протидію домашньому насильству [2]. Реформування має враховувати суспільні стандарти захисту права на свободу та особисту недоторканність [6]. Аналіз зарубіжного досвіду дозволяє виділити ключові напрями модернізації правоохоронних систем. Структурні особливості організації правоохоронних систем. Аналіз організації публічно-управлінської діяльності та систем управління правоохоронними органами у європейських країнах та США дозволяє визначити специфічні риси їх функціонування. Зокрема, спостерігається розгалуженість і різноманітність правоохоронних систем, наявність правоохоронних органів у різних міністерствах і відомствах за принципом їх незалежності один від одного [7].

Характерною особливістю є існування нормативно-правової бази двох рівнів: національних правових норм та нормативних актів, прийнятих Європейським Союзом. Системи правоохорони диференціюються за джерелами фінансування на державні (федеральні), муніципальні (місцевого самоврядування) та приватні, що функціонують в умовах тісної взаємодії між собою.

Соціальна спрямованість правоохоронної діяльності. Встановлено, що публічно-управлінська діяльність у правоохоронній сфері має виражену соціальну спрямованість, пріоритетом якої є захист прав і свобод громадянина. Правоохоронні органи утримуються за рахунок податків населення і виконують функції своєрідної невідкладної допомоги громадянину.

Публічно-управлінська діяльність в правоохоронних органах характеризується як високопрофесійна служба, що передбачає навчання протягом всієї служби, позапартійність у роботі, служіння народу та державі. Важливою складовою є активна діяльність громадських добровільних об'єднань, спрямована на підтримку правоохоронних органів, а також постійна апеляція до громадської думки при вирішенні складних ситуацій.

Інтеграційні тенденції в організації правоохоронних систем. У процесі службової підготовки правоохоронних органів США, ФРН, Франції, Італії обов'язковим є вивчення спеціального курсу «Робота з населенням». В переважній більшості європейських країн, США і Японії в межах інтегрованої системи МВС зосереджено поліцейські служби, служби державної безпеки та інші функції, що забезпечує тісну взаємодію між ними та економить державні кошти [7].

Досвід Польщі в концептуалізації правоохорони. Особливий інтерес представляє досвід Польщі щодо концептуалізації правоохорони в межах загальної системи національної безпеки. Правове забезпечення публічно-управлінської діяльності у сфері безпеки Республіки Польща характеризується трьома етапами становлення:

- висхідний етап - дія нормативно-правових актів, прийнятих до вступу до європейської й євроатлантичної структур;
- проміжний етап - реалізація нормативно-правових актів для втілення планів вступу до ЄС і НАТО;
- низхідний етап - впровадження актів, адаптованих до норм НАТО й ЄС [8].

Специфіка французької поліцейської системи. Французька поліцейська система демонструє рух від централізації до часткової децентралізації. Система включає три компоненти: Національну поліцію при Міністерстві внутрішніх справ (близько 125 000 осіб), Жандармерію при Міністерстві оборони (близько 90 000 осіб) та муніципальну поліцію (близько 10 000 офіцерів у 2 860 населених пунктах) [9].

Сучасний європейський підхід визначає поліцію та інші правоохоронні органи за цілями, а не за конкретними засобами досягнення. Загальною рисою різних агентств є юридична компетенція застосовувати примусові заходи для вирішення проблемних ситуацій, що характеризуються потенціалом заподіяння шкоди та необхідністю термінового вирішення [10].

Диверсифікація поліцейської діяльності. Поліцейська діяльність здійснюється кількома різними професійними організаціями: державною поліцією, приватними охоронними агенціями, збройними силами та державними установами з різними повноваженнями. У багатьох англо-саксонських країнах (Австралія, Канада, Великобританія, США) приватних агентів безпеки щонайменше вдвічі більше, ніж співробітників державної поліції.

Спеціалізація поліцейських служб. Зарубіжні дослідження показують, що лише невелика частина часу патрульної поліції йде на проведення арештів або ініціювання формальних кримінальних дій. Більшість діяльності поліції складається з надання екстрених послуг, підтримання порядку, вирішення спорів [11].

Хоча значення профілактики правопорушень визнано в усіх країнах, служба профілактики виділена лише в обмеженому числі поліцейських систем. У більшості країн профілактика здійснюється поліцією разом з органами виконання покарань [12].

Воєнізовані підрозділи в поліцейських системах. У деяких країнах (Німеччина, Італія, Франція) воєнізовані формування в рамках централізованого поліцейського апарату займаються охороною масових скупчень людей. У демократичних англо-саксонських країнах воєнізовані поліцейські підрозділи є звичайним інструментом охорони порядку в натовпі.

Еволюція стратегій контролю натовпу. Найдавніша стратегія контролю натовпу - ескалація сили - переважає в більшості країн, які не прийняли демократію західного зразка. У демократіях з 1970-х років з'явилася стратегія договірного управління, успіх якої залежить від готовності поліції та залучених груп домовитися про контроль над подією.

Поліцейська діяльність у сфері національної безпеки. У континентальній Європі робота поліції, спрямована на захист національної безпеки, відома як діяльність щодо «вищих» інтересів держави. В англо-саксонських країнах така діяльність здійснюється як силами національної поліції, так і спеціалізованими агентствами (ФБР в США, MI5 у Великобританії).

Британська модель децентралізованої поліції. У Великій Британії сформована децентралізована модель поліцейської діяльності, що ґрунтується на поєднанні повноважень держави й органів місцевого самоврядування. Діяльність спрямована на охорону громадського порядку, попередження правопорушень, затримання правопорушників.

Завдання поліції в демократичному суспільстві. Європейський досвід свідчить, що завданнями поліції в демократичному суспільстві є: забезпечення громадського спокою, дотримання закону та порядку; захист основних прав і свобод людини; попередження злочинності; виявлення злочинності; надання допомоги населенню.

Модернізація французької поліцейської системи. Найважливіша реформа в історії поліції Франції була проведена на основі Закону від 3 серпня 2009 року про Національну жандармерію, який базується на трьох принципах: співіснування двох сил безпеки; збереження військового статусу жандармерії; організаційне та функціональне приєднання жандармерії до Міністерства внутрішніх справ.

Концепція «співробітництва» у сфері громадської безпеки. У новому тисячолітті Франція сформувала концепцію «співробітництва» у сфері громадської безпеки, основними принципами якої є: пріоритет права і свободи людини; визнання права на безпеку фундаментальним правом; партнерство на основі договору; визнання відповідальності держави за рівень безпеки; плановість; створення організаційно-правових засад взаємодії; багаторівнева система діагностики проблем безпеки.

Таким чином, сучасні тенденції модернізації правоохоронних систем характеризуються рухом до інтеграції, професіоналізації, соціальної спрямованості діяльності та посилення взаємодії з громадянським суспільством.

Висновки. Дослідження сучасних напрямків модернізації правоохоронних систем провідних країн світу показує, що основними тенденціями є створення розгалужених правоохоронних систем, що функціонують за принципом незалежності при збереженні тісної взаємодії та диференціації за джерелами фінансування на державні, муніципальні та приватні. Сучасна публічно-управлінська

діяльність у правоохоронній сфері характеризується соціальною спрямованістю з пріоритетом захисту прав і свобод громадянина, перетворенням на високопрофесійну службу та позапартійністю у роботі.

Спостерігається тенденція до інтеграції різних правоохоронних служб, диверсифікації поліцейської діяльності між державною поліцією, приватними охоронними агенціями та спеціалізованими підрозділами, еволюції від стратегії ескалації сили до стратегії договірного управління, а також руху від централізованих до децентралізованих моделей. Для України актуальним є впровадження концепції «співробітництва» у сфері громадської безпеки з принципами пріоритету прав людини, партнерства та створення організаційно-правових засад взаємодії. Сучасні тенденції модернізації правоохоронних систем характеризуються рухом до інтеграції, професіоналізації, соціальної спрямованості та посилення взаємодії з громадянським суспільством, що має стати основою для реформування національної правоохоронної системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Клименко І. В Україні зменшується кількість злочинів у порівнянні з минулим роком – МВС. (2023). URL: <https://zmina.info/news/v-ukrayini-zmenshylyasya-kilkist-zlochyniv-u-porivnyanni-z-mynulym-rokom-naczpolicziya/> (дата звернення: 10.07.2025).
2. Земська М. Чи втратило домашнє насильство свою актуальність в умовах воєнного стану? (2023). URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/chi-vtratilo-domashne-nasilstvo-svoyu-aktualnist-v-umovah-voennogo-stanu-.html> (дата звернення: 10.07.2025).
3. Сердюк Л.М., Мажура К.С. Суспільні стандарти діяльності правоохоронних органів у галузі захисту права на свободу і особисту недоторканність людини. Актуальні питання забезпечення реформного порядку та безпеки в сучасних умовах: доповіді та матеріали наукових конференцій, присвячених 100-річчю утворення Української академії права. 2017. С. 209-210.
4. Європейська конвенція з прав людини: Міжнародний документ від 04.11.1950. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
5. Сатух Р.М. Основи управління підвищення ефективності діяльності правоохоронних організацій. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 1–7. DOI: https://doi.org/10.32441/vnuprav_2022_36_26.
6. Шайл Р.А. Переконавання щодо юридичної правопорушення органами в умовах пандемії. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 219–222.
7. Bashtannyk V. Theoretical and methodological basis of implementation of the foreign experience of administrative regulation in the system of public administration / Lozytska Iryna, Bashtannyk Vitalii // *Development trends in legal science and practice: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine: monograph / edited by authors*. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2018. 244 p.
8. Александров О. Нова стратегія національної безпеки Польщі – відповідь на європейські виклики та загрози сьогодення. *Стратегічні пріоритети*. 2015. № 1 (34). С. 131–138.
9. Шатун В.Т. Оборонна і безпекова політика Європейського Союзу: формування та еволюція. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. 2014. № 218. С. 60–67.
10. Авраменко В.В. Євроатлантична політика Франції в контексті європейської доктрини безпеки та оборони. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. № 102 (1). С. 229–234.
11. Басс В.О. Загальна характеристика напрямів службової діяльності муніципальної поліції зарубіжних країн у питаннях охорони громадського порядку та забезпеченні громадської безпеки у порівнянні з подібними підрозділами в Україні. *Митна справа*. № 2(86). 2013. № 2(1). С. 271–277.
12. Січкач В.О. Використання досвіду поліції зарубіжних країн в діяльності міліції України по забезпеченню прав та свобод людини (організаційно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / В.О. Січкач // Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь, 2007. 20 с.